

KÜLFÖLDI MÁGNESSZALAGOS SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÁSOK

Horváth Iván Veszeli Cecilia

MTA Központi Fizikai Kutató Intézet

Terebessy Ákos

Építésügyi Tájékoztatási Központ

1. A SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÁSOK FEJLŐDÉSI TENDENCIÁJA

Az információs szolgáltatások fejlődésében az utóbbi tíz évben alapvető és jelentős változások következtek be. A tudományos és műszaki kutatás, fejlesztés, valamint az ipari termelés fejlődése következtében a szakemberek információigénye nemcsak megnövekedett, hanem differenciáltabbá is lett olyan mértékben, hogy a hagyományos dokumentációs szolgáltatásokkal eredményes kielégítésük ma már lehetetlen. Így egyre inkább szükségessé vált olyan új módszerek kidolgozása és a szakirodalmi tájékoztatás területén - eddig egyáltalán - nem használt eszközök, illetve berendezések alkalmazása, amelyek rugalmasak, fokozottabban információfelhasználó-orientáltak, gyorsak, nagy szelektivitásúak és a rendelkezésre álló szakirodalmi bázist a lehető legteljesebben dolgozzák fel - tehát az igényeknek megfelelő tájékoztató szolgáltatásokat eredményezhetik. Az e téren végzett informatikai kutatások eredményeképpen jött létre a számítástechnika és a szakirodalmi tájékoztatás közötti operatív kapcsolat, amely a gépi adatfeldolgozásban használt eszközök és berendezések /gépi lyukkártyák, lyukszalagok, lyukszalag-szalagkártyák, illetve az ezekhez szükséges berendezések/, valamint a számítógépek szakirodalmi tájékoztatási célú alkalmazásához vezetett.

Elsőként a legfejlettebb tőkés államban, az Egyesült Államokban végeztek sikeres kísérleteket az igen nagy tömegű kémiai-vegyipari szakirodalom számítógépes feldolgozására és visszakereshetővé tételére. A világszerte ismert és színvonalát tekintve a szakemberek által leginkább érdekesnek tartott szakirodalmi referáló folyóirat, a Chemical Abstract-kivonatait mágnesszalagon is megrendelhetővé tették, ami számítógép igénybevételével gyorsabb és szelektáltabb információ-

keresést biztosít, mint az addig használt nyomtatott füzetek. Az új, mágnesszalagos információszolgáltatás más szakterületek szakirodalmi tájékoztatására is hatással volt. Ennek tudható be, hogy ma már több mint ötven mágnesszalagos információszolgáltatás vehető igénybe a legkülönbözőbb szakterületeken. Ezek közül a cikkben az alábbiakkal foglalkozunk:

Chemical Abstracts Condensates /CAC/ - a kémiai-vegyipari irodalomról;

Information Service in Physics, Electrotechnology, Computers and Control /INSPEC/ - a fizika, elektrotechnika, elektronika és számítástechnika irodalmáról;

Information Service in Mechanical Engineering /ISMEC/ - gépipari, energetikai irodalomról;

International Nuclear Information System /INIS/ - az atomtechnika irodalmáról.

A főleg angol nyelvterületen megindított mágnesszalagos információszolgáltatások, valamint az ugyancsak számítógépek igénybevételével készített újszerű szolgáltatások - számítógép segítségével összeállított, nyomtatásban megjelenő KWIC-, KWOC-, CHAIN-típusú indexek - egyaránt hatással voltak a hazai szakirodalmi tájékoztatásra. Hazánkban a legnagyobb eredményeket eddig az utóbb említett, KWIC-típusú indexek készítésében érték el, már több éve jelenleg is működő szolgáltatásokat indítottak a műszaki tudományok horizontális szakterületein /korrózió, automatizálás/ és egy-egy speciális szakterületen /számítástechnika, építéstervezés/. Ugyanakkor azonban megkezdtek a hazai szakirodalmi szelektív információszolgáltatás /Selective Dissemination of Information = SDI/ számítógépes módszerének és az ehhez szükséges információfeldolgozás részfeladatainak /tezauszok, koordinált indexelés stb./ kidolgozását. Mivel az utóbbi feladat megoldásához jelentős anyagi és szellemi erők mozgósítására van szükség, a működőképes hazai szelektív információszolgáltatás és információkeresés a KGST országokban, köztük Magyarországon is, számítógépen saját feldolgozásu anyagból csak az 1978-80-as években várható.

Az előzőekben már említett külföldi mágnesszalagos szakirodalmi információszolgáltatások a hazai tudományos és műszaki kutatás, fejlesztés számos területén tehát az 1973-78 közötti időszakban - sok esetben - fontos tájékoztatási funkciót töltenek be és feltétlenül hasznos részét képezik az állandóan fejlődő országos szakmai információrendszernek.

2. A KFKI SZÁMÍTÓGÉPÉRE ALAPOZOTT KÜLFÖLDI MÁGNESSZALAGOS SZOLGÁLTATÁSOK ISMERTETÉSE

2.1 A CAC

Kiadója: Chemical Abstracts Service, Division of the American Chemical Society

Fenti intézmény 1966 óta készít mágnesszalagos információtárakat, melyek irodalombázisát 12 000 folyóirat, 26 ország szabadalma, új könyvek, konferencia-anyagok és kutatási jelentések képezik. Tartalmában megegyezik a Chemical Abstracts nyomtatott füzetekben megjelentetett anyaggal, azzal a különbséggel, hogy a mágnesszalagon a referátum szövege nem jelenik meg, csak a kulcsszavak. Ugyanugy, mint az Abstracts 80 szekcióban jelenik meg, évente 52 esetben, azaz hetenként.

A mágnesszalagok kb. négy héttel korábban érkeznek, mint nyomtatott megfelelőjük.

A referált folyóiratok átfutási ideje átlag 3-4 hónap.

A Service 1969-ben adott ki egy Search Guide-t, amely az 1966-1969 közötti időszakban leggyakrabban használt kulcsszavak gyűjteménye. Tezauruszhoz hasonló felépítésű.

2.2 INSPEC

Kiadója: The Institution of Electrical Engineers, London és az Institute of Electrical and Electronic Engineers, New York.

Tartalmában megegyezik a nyomtatásban megjelenő Science Abstracts három szekciójával:

- A - Physics Abstracts
- B - Electrical and Electronics Abstracts
- C - Computer and Control Abstracts

Tehát a fizika, elektronika, elektrotechnika és számítástechnika világirodalmát referálja, a nyomtatott füzeteken kívül 1970 januárja óta mágnesszalag információhordozón is.

A szolgáltatás irodalombázisát 2000 folyóirat, 4000 report, 3000 szabadalom, 25 000 tézis és 800 konferencia teljes cikkgyűjteménye képezi.

A fenti irodalomhalmaz alapján a referált információk száma 1972-ben szekciónként a következő:

A - Physics	85 000
B - Electrical Engineering	42 000
C - Computer and Control	25 000

összesen 152 000 információegység.

Az INSPEC a következő szolgáltatásokat nyújtja a fent említett irodalom alapján:

1. Abstracts Journals - nyomtatott referálólap a 3 szekció teljes anyagából
2. Current Awareness - figyelőszolgálat három sorozatban a szekciók szerint
3. Information Services - szelektív információszolgáltatás

TOPICS - a megadott jegyzék szerinti témafigyelés

Taylor Abstracts - a Science Abstracts alszekciói, referáló kartonok formájában

4. Magnetic Tape - mágnesszalagos szolgáltatás, ebből

INSPEC - 1 Abstracts Tape - kéthetenként jelenik meg, szekciónként, vagy kombinálva. A Science Abstracts teljes bibliográfiai anyagát tartalmazza, a referátumszöveggel együtt.

INSPEC - 2 Titles Only - abban különbözik az INSPEC - 1-től, hogy a referátumok szövegét nem tartalmazza. Szintén kéthetenként jelenik meg.

A szolgáltatások ismertetett rendszerét az 1.számú ábra illusztrálja.

A szolgáltatás beindítása óta 1972 végéig eltelt időszakban 530 000 információs egységet referáltak mágnesszalagos információtárakban.

Az INSPEC által használt osztályozási rendszerek:

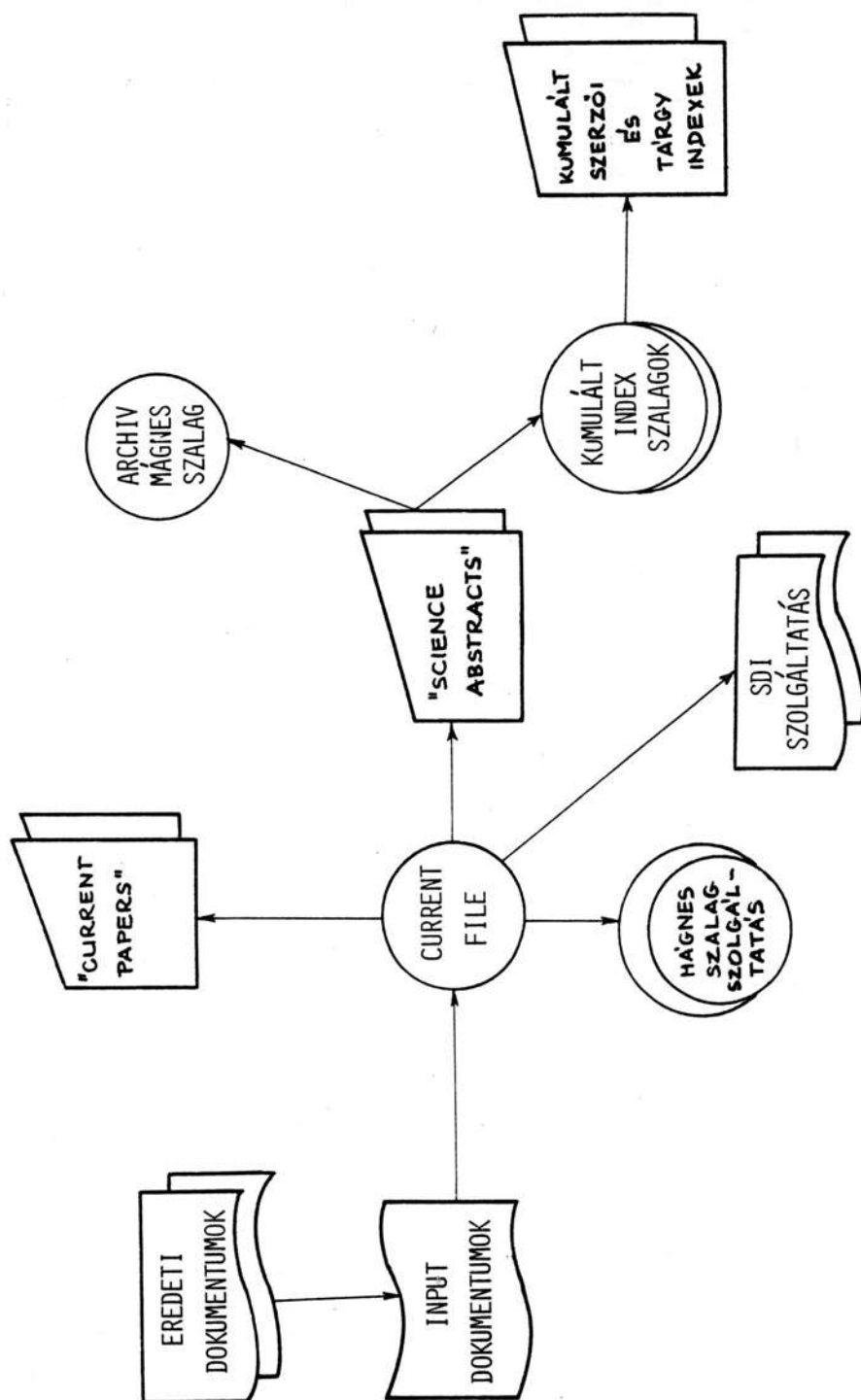
a/ 4 szintű hierarchikus szakrendszer, amely a mágnesszalagon 5 jegyű alfanumerikus kód formájában jelenik meg /classification code/;

b/ tárgy index /subject index/, azaz a tezauszban található index-fogalmak a koordinált indexeléshez;

c/ szabad tárgyszavak /free-indexing terms/, a tezauszban nem szereplő, de a kivonatok teljes tartalmi kifejezését lehetővé tevő, az indexelő által szabadon alkalmazható tárgyszavak;

d/ minősítő kód /treatment code/, a közlemények jellegét kifejező betűkód, amely arra utal, hogy az eredeti közlemény milyen szempontból tárgyalta a témát.

Összehasonlítva a mágnesszalag és a nyomtatott forma érkezését, a következő kép alakult ki:

Az "A" szekció, amely kéthetenként érkezik mágnesszalag formájában, három-négy héttel megelőzi nyomtatott megfelelőjét. Ugyanakkor esetenként a "B" illetve "C" szekciók már meglévő irodalmát, még a nyomtatott forma összeállítása előtt, beolvasztják az akkor éppen soron levő "A" szekciót tartalmazó mágnesszalag tartalmába. Természetesen így csökken a "B" és "C" szekciók által referált dokumentumok átfutási ideje.

A "B" és "C" szekciók 5-6 héttel korábban érkeznek, mint a nyomtatott formában.

A referált dokumentumok átfutási ideje az alábbiakban látható:

folyóiratcikk	1-3 hónap	
könyv	5-6 "	/amely jellegénél fogva hosszabb, mint bármely itt felsorolt dokumentum-típus/
konferencia	6-12 "	
konferencia előadás	4-5 hét	/amennyiben preprint formában jelenik meg/
szabadalom	1 hónap	
disszertáció	4-5 "	

Fenti intervallumokat az illető kiadványok megjelenési időpontjától számítottuk, a nyomtatott forma alapján.

A kéthetenként megjelenő mágnesszalagok 6-7000 információs egységet /record-ot/ tartalmaznak.

Az INSPEC mágnesszalagos szolgáltatáshoz 1973-ban adtak ki tezaurust. Tulajdonképpen a tárgyindexek szóbokros gyűjteménye, amelyet a közlemények indexelésénél mindenkor alkalmaznak.

A szolgáltatással kapcsolatos közlendőket a "USER NOTES" című sorozatban jelentetik meg, míg az INSPEC munkatársai által készített tanulmányokat, analíziseket pedig report-sorozatban adják ki.

2.3 ISMEC

1973. júliusától kéthavonként jelenik meg.

Kiadója: Institution of Mechanical Engineers és az Institution of Electrical Engineers, London.

A gépgyártás, gyártástechnológia és a vezetés-szervezés területének irodalmát referálja. Az említett szakterületekhez kapcsolódó 150 féle folyóiratot referál, valamint szabadalmakat, új könyveket, konferencia anyagokat, hasonló adottságokkal, mint a részletesebben ismertetett INSPEC szolgáltatás.

2.4 INIS

Kiadója: International Atomic Energy Agency, Wien.

Tartalmában megegyezik az ATOMINDEX című referálólappal, amely mágnesszalagos adattárakon 1972 óta jelenik meg, havonként.

Az atomtechnika szakirodalmát referálja.

Az információs egységekben a szerző, cím és bibliográfiai adatokon kívül deskriptorokat ad.

Szakrendje az INIS speciális három-szintű hierarchikus rendszere.

Tezaurusz készült a szolgáltatáshoz, melyet félévenként kiegészítenek.

3. A KÜLFÖLDI SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELÉNEK LEHETŐSÉGEI

Az alábbiakban ismertetjük a már működő és a közeljövőben induló szolgáltatások igénybevételének módját, a 2. pont sorrendjében.

3.1 A kémia területén, a Chemical Abstracts Condensates adattárai alapján, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára szervezte meg a folyamatos témafigyelést. 1970 januárjától adnak folyamatos szolgáltatást a felhasználók részére. A számítógépi feldolgozás a KFKI-ban történik /a KFKI Számítástechnikai Főosztályán dolgozták ki a kereső programot/, a profilok szerkesztéséről /a kérdésnek a szolgáltatás nyelvére történő fordításáról/ és a szolgáltatás irodalmi háttéréről a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára munkatársai gondoskodnak. A témafigyelés felhasználóival is ők tartják a folyamatos kapcsolatot.

A témafigyelést a következő szempontok szerint adják:

a teljes szövegből /cím, kulcsszavak/
folyóiratokból /a folyóirat címe alapján/
szekciók szerint /a 80 szekció bármelyikéből/
szerzők szerint

3.2 A fizika, elektronika és számítástechnika területén az INSPEC információs adattárak alapján a Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára szolgáltatja a folyamatos témafigyelést.

A szolgáltatás irodalmi háttere a következőképpen biztosított:

a referált folyóiratok 60%-a jár a KFKI Tudományos Szakkönyvtárába. A fennmaradó 40%-ot a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára - mint a Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Kör vezető könyvtára - biztosítja.

A referált reportokat pedig a Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára és az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ report-gyűjteménye biztosítja.

A referált disszertációkat, téziseket részben a KFKI report-gyűjteménye biztosítja, amennyiben állományából hiányzik, úgy megrendeli a University Microfilms Ltd.-től.

A KFKI a fent említett számítógépes témafigyelést az alábbi változatokban szolgáltatja:

- a teljes szöveg alapján /cim + referátum + szabad tárgyszavak + fix indexek/;
- cim + szabad tárgyszavak + fix indexek alapján;
- szekciók szerint;
- alszekciók szerint;
- az egységes osztályozási kód szerint;
- folyóiratok címe alapján;
- szerzők neve alapján.

Bármely fenti változat esetében további szelekciót biztosíthat a minősítő kód használata.

3.3 Az ISMEC mágnesszalagos adattárak feldolgozását ez év végén kezdi a Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtára, a már ismertett INSPEC szolgáltatáshoz hasonlóan.

3.4 Az INIS mágnesszalagok alapján 1973 második felétől szolgáltat folyamatos témafigyelést az KFKI Könyvtára.

4. AZ ANGOL NYELVŰ SDI SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELÉNEK BIZTOSÍTÁSA

Az előbbiekben már részletesen bemutatott szolgáltatások igénybevételét jelenleg a mágnesszalagokat megrendelő intézmények saját kutató-szakembereik mellett más intézetek, vállalatok érdekelt szakemberei részére is biztosítják. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Közpon-

ti Könyvtára, mint a CAC megrendelője és az MTA Központi Fizikai Kutató Intézet Tudományos Szakkönyvtára, mint az INSPEC megrendelője a "külső" intézmények szakemberei és a saját szakembereik számára egyaránt folyamatosan biztosítandó információs szolgáltatás érdekében jelentős szervező munkát végeztek. Külön szervezetet kellett létrehozniuk a témák összegyűjtésére, azoknak a számítógépes feldolgozáshoz szükséges formában való kimunkálására, az így kidolgozott témák továbbítására a számítóközpontokhoz és végül a számítógépes keresés eredményeképpen kapott angol nyelvű címeknek és bibliográfiai adatoknak, illetve címeknek, bibliográfiai adatoknak és referátumoknak az információt felhasználó szakemberekhez történő továbbításához. Az így létrehozott 2-3 fős szervezeti egységek alkalmasak arra, hogy mintegy 100-200 téma figyelését folyamatosan biztosítsák, de akár a keresendő témák jelentős számszerű növekedése, akár a feldolgozott mágnesszalagos szolgáltatás-féleségek számának esetleges növekedése, feltétlenül szükségessé teszi a létrehozott szervezetek létszámának arányos fejlesztését. Mivel mindkettő növekedésére reálisan számítani lehet, így várható a már működő szervezeti egységek továbbfejlesztése is.

A VVEKK-ban és a KFKI-ban működő és bárki által igénybevehető szelektív információs szolgáltatás kétségtelenül költségigényesebb, mint a hazai tájékoztatási szakintézmények már hagyományosnak tekinthető hasonló jellegű, de korántsem azonos szolgáltatásai. Ugyanakkor az információs szolgáltatásnak ez az új formája olyan sokoldalú és sok szempontú témafigyelési lehetőséget biztosít, amellyel gyorsaságát tekintve egyáltalán nem, tartalmát tekintve pedig a már meglévő szolgáltatások közül csak többféle együttesen tud hasonló értékű és mennyiségű információs szolgáltatásával "versenyezni". Kétségtelenül hátrányos bizonyos mértékig az, hogy az említett mágnesszalagos, szelektív információs szolgáltatások nyelve nem magyar, és ezáltal csak a saját szakterületük irodalmát angol nyelven is olvasni tudó, de legalábbis azt angol nyelven megértő kutató, fejlesztő szakemberek tudják munkájukhoz eredményesen felhasználni a számítógép által mágnesszalagon tárolt és így kiírt irodalmi forrásokat.

A szelektív információs szolgáltatásnak ez a kétségtelenül legfejlettebb, de vitathatatlanul legköltségesebb formája elsősorban a hazai számítógép-kapacitás jelentős fejlesztésével válhat a hazai vállalatok, intézetek és ezáltal a hazai szakemberek körében egyre használhatóbb szolgáltatássá. A számítógép-kapacitás bővülésével ugyanis a jelenleg meglehetősen magas számítógép-használati díjak jelentős csökkenésére lehet számítani, amellyel a témafigyelésnek a legkorszerűbb formája sokak számára nemcsak hozzáférhetővé válik, hanem igénybevétele is gazdaságossá lesz. Ilyen jellegű és a szolgáltatások igénybevételét kedvezően befolyásoló változásokra már a következő egy-két évben reálisan számítani lehet.

5. A SZÁMÍTÓGÉPES KERESÉS ELVÉGZÉSÉNEK FOLYAMATA

A továbbiakban részletesen ismertetjük a mágnesszalagos szolgáltatást és a vele kapcsolatos eddigi tapasztalatokat.

A mágnesszalagos szakirodalmi tájékoztatás bevezetésének csak egyik feltétele az adattárak folyamatos beszerzésének biztosítása. A szolgáltatáshoz megfelelő számítógépre és megfelelő programcsomagra van szükség, amelyekkel az adattárak feldolgozása megtörténhet. Az eddigi szolgáltatásokhoz /Chemical Abstracts, INSPEC/ a számítógépet a KFKI adta, és a feldolgozó programcsomagot a KFKI Számítástechnikai Főosztályán dolgozták ki még 1971 elején.

A feldolgozó programcsomag négy programból áll:

1. A transzlátor programok a különböző típusu és szerkezetű adattárakat azonos szerkezetűvé alakítják. Minden feldolgozás ezzel a fázissal kezdődik.

2. A kereső program végzi el a munka legjelentősebb részét. A kijelölt adattárból vagy adattárakból a felhasználók által megadott témákban /ezek a profilok/ megfelelő dokumentumokat kikeresi és felírja egy mágnesszalagra, feljegyezve a megfelelő profil azonosítóját is. Ez a feldolgozás második fázisa.

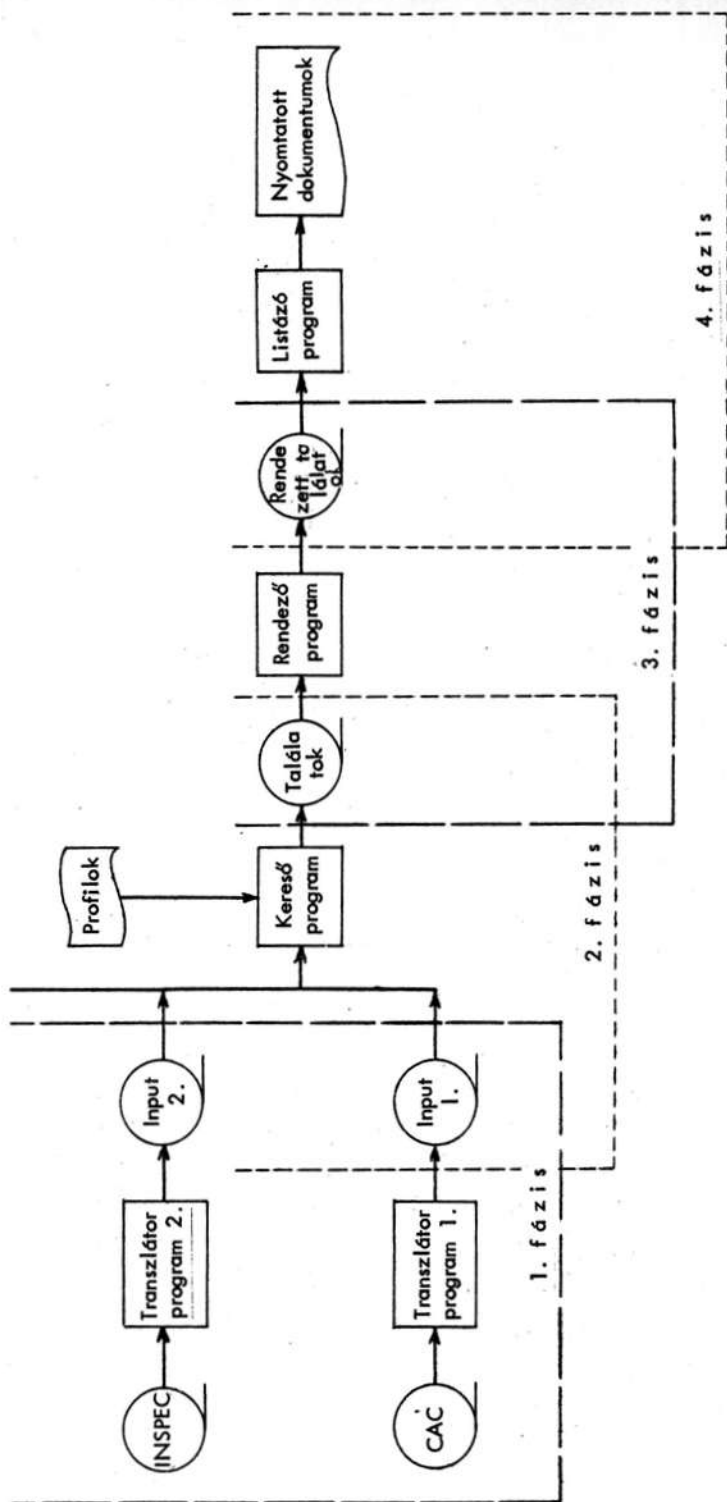
3. A rendező program a kikeresett dokumentumokat, amelyek a megtalálás sorrendjében helyezkednek el a mágnesszalagon, úgy csoportosítja, hogy az egy profilhoz tartozók egymás után következzenek. Ez a feldolgozás harmadik fázisa.

4. A listázó program a már rendezett dokumentumokat kinyomtatja.

A feldolgozás menetét szemlélteti a 2.ábra.

A transzlátor programok beiktatásával lehetővé vált, hogy a kidolgozott kereső rendszer megváltoztatása nélkül, csupán egy megfelelő transzlátor program készítésével bármilyen adattár egységesen legyen feldolgozható.

Az adattárban való keresés szekvenciálisan történik, vagyis újabb dokumentum feldolgozása csak akkor kezdődik el, ha az előző dokumentum már valamennyi profillal összehasonlításra került. Minden dokumentum jól meghatározott egységekből tevődik össze. Például külön egységet alkot a címe vagy a szerző neve, avagy a referáló folyóirat címe, a tárgyindexek stb. A dokumentumnak a profillal való összehasonlítása során a dokumentumnak csak azok az egységei kerülnek összehasonlításra, és csak azokkal a kereső-szavakkal, amelyeket a felhasználó a profilban jelölt. A felhasználó a dokumentumok bármely egységét /egyszerre többet is/ megjelölheti, s a gép az ő profilja esetén az általa megadott egységekben fogja végezni a kereső szavak keresését. Így lehetőség nyílik arra, hogy a felhasználó például az INSPEC-1 adattár "C" szekciójából /Computer and Control/ csak a HENDERSON, P. vagy BERNDT, H. által írt, kizárólag elméleti jellegű olyan dokumentumokat kerestessen, amelyek programozási nyelvekkel kapcsolatosak, kivéve a kifejezetten COBOL-lal foglalkozó dokumentumokat. Ha az említett példában nem jelöljük meg a "C" szekciót, hanem az egész adattárban végeztetjük a keresést, akkor a keresési idő kb. ötszöröse nővekszik, jóllehet újabb dokumentumokhoz nem jutunk.

A keresés minőségét kizárólag a témák megfogalmazása, a profilok tartalma szabja meg. A profilok szerkezete program-orientált és nem felhasználó-orientált. Egy-egy profil általában hosszabb időre készül és a feldolgozás nem on-line módon történik. Így a felhasználónak viszonylag rövid ideig kell foglalkoznia a profil elkészítésével.

Minden profil egy vagy több fogalomcsoportból /kereső-szó csoportból/ áll, amely csoportok egymással ÉS kapcsolatban vannak. Egy-egy ilyen csoporton /ezeket nevezzük paramétereknek/ belül a kereső szavak között a VAGY kapcsolat áll fenn. Minden profilban megadható egy ún. "negált" paraméter, amelynek valamely dokumentumban való előfordulása a dokumentum érvénytelenítését eredményezi. A fentiek értelmében valamely dokumentumban akkor fordul elő egy paraméter, ha abból legalább egy kereső-szó szerepel a dokumentumban, és ahhoz, hogy egy dokumentum a profilnak megfelelő legyen, minden paraméternek elő kell benne fordulnia. Az előzőekben említett példát a következőképpen szemléltetjük:

T /szövegben/	<u>ÉS</u> NEM	COBOL
S /szekcióban/	<u>ÉS</u>	. C
A /szerzők neve között/	<u>ÉS</u>	HENDERSON, P. <u>VAGY</u> BERNDT, H.
T /szövegben/	<u>ÉS</u>	PROGRAMMING LANGUAGE

A kikeresett dokumentumok nyomtatási képe nagymértékben elősegíti a megrendelő által végzett másodlagos szelekciót.

Erre az utólagos válogatásra általában szükség van. A profilt ugyanis készíthetjük szűkre is és tágira is. Az első változatot többnyire a jól körülhatárolható témáknál alkalmazzuk, míg a többi esetben a második változatot. Ekkor viszont több-kevesebb olyan dokumentum is kikeresésre kerül, ami nem tartozik az adott témához.

A profilok szerkezetével kapcsolatban felvetődhet a kérdés, hogy nem tulságosan egyoldalú-e? A különböző fogalomcsoportok között ugyanis csak az ÉS, illetve az ÉS NEM kapcsolatot engedi meg, s a VAGY kapcsolatot csak ezeken a paramétereken belül. Így egy profilon belül valóban nem adható meg a fogalomcsoportok, a paraméterek teljes körű logikai kapcsolata. Ez a probléma azonban nem áll fenn, ha figyelembe vesszük, hogy egy témát nem kötelező egyetlen profillal leírni: több profil együtt is alkothat egy témát. Az elmúlt két év tapasztalatai szerint több-profilos téma az összes témák 2 százalékát tette ki. Másrészt a kereső szavak súlyozásával a fogalomcsoportok közötti logikai kapcsolatok módosíthatók. Az említett súlyozás lényege az, hogy a profil készítője minden kereső szót ellát egy számmal. A program a megtalált kereső szavak súlyát összeadja és a dokumentumnak a profillal való összehasonlítása végén az összegyűjtött súlyt összehasonlítja a profil készítője által előre megadott ún. kü-

szöbsulllyal. Amennyiben az a küszöbsulynál kisebb, a dokumentum nem megfelelő. A profil és a dokumentum, illetve az előírt és a küszöbsuly összehasonlítása két, egymástól független lépésben megy végbe.

A fentiekben röviden ismertetett programcsomagot folyamatos irodalomfigyelésre használják. Visszamenőleges /retrospektív/ keresésre eddig még nem merült fel konkrét igény.

Végül megemlítjük még, hogy a programcsomag új adattár készítését és szerkesztését végző programot is tartalmaz.

6. AZ SDI TÉMAFIGYELÉS HAZAI SZÁMÍTÓGÉPES MUNKÁINAK ELVÉGZÉSÉHEZ SZÜKSÉGES BLOKÉSZÍTÉS: A KERESŐPROFIL ÖSSZEÁLLÍTÁSA MEGADOTT TÉMÁKRA

A végleges keresőprofil kidolgozása a kutató szakember, azaz az információfelhasználó és a profilszerkesztő közös munkájának eredményeképpen készül el.

A helyesen fogalmazott profil a felhasználó saját szakterületének minél teljesebb angol terminológiai ismeretétől függ. Ugyanis csak a felhasználó ismerheti olyan mértékben témája összes vetületét, hogy a kereséshez szükséges formára hozza szakterülete terminológiáját. Itt a szinonimák, homonimák, betűszavas formák, szöveg- és logikai összefüggések ismerete a fontos.

Tapasztalataink szerint egy-egy keresőprofilról kb. 4-5 kísérleti futtatása után, és az egyes futtatások eredményének kiértékelése, valamint a kiértékelést követően megállapítható szükség szerű módosítások, kiegészítések után viszonylagosan optimális eredmény várható. /"Beáll" a profil./

A felhasználó kéthetenként kapja a számítógéppel kiírt két példányos irodalomjegyzéket, melynek másodpéldányát az alábbi szempontok szerint értékelve küldi vissza a könyvtárba:

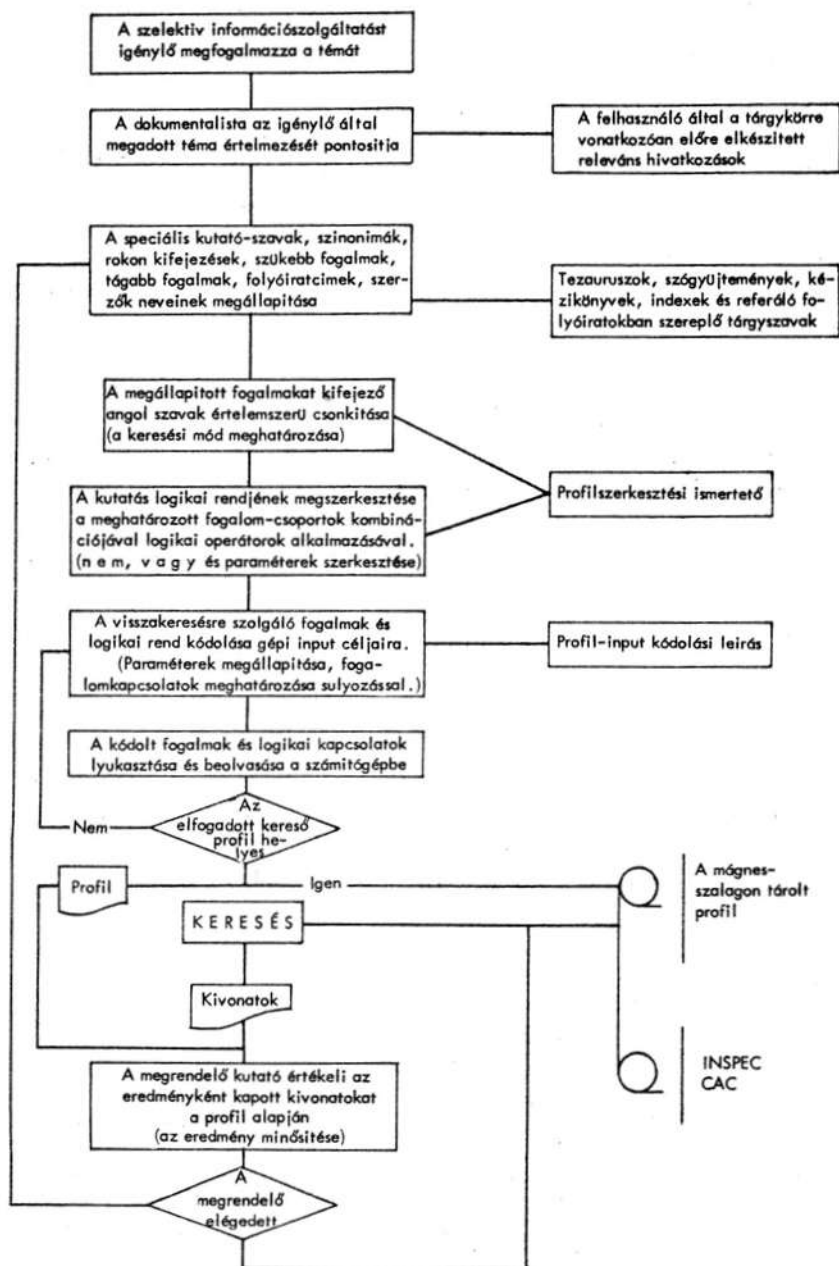
- 1 = jó válasz /releváns/
- 2 = részben jó válasz /határterület/
- 3 = rossz válasz /irreleváns/

A visszakapott értékelt válaszok vizsgálata alapján a szolgáltatások 60-70%-os relevanciával működnek.

A keresőprofil általános szerkesztésének folyamatábráját a 3.sz. ábra mutatja.

A PROFILSZERKESZTÉS ÁLTALÁNOS FOLYAMATÁBRÁJA

3. ábra

7. A MÁGNESSZALAGOS KÜLFÖLDI SZELEKTIV INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÁSOK FOKOZOTTAB HAZAI HASZNOSÍTÁSA

Az előbbieken közöltek elsősorban azt a célt szolgálják, hogy a szakmai tájékoztatásban dolgozókat tájékoztassák a szakirodalomból már általuk ismert és a KFKI-nál futtatott külföldi mágnesszalagos információs szolgáltatások hazai igénybevételi lehetőségéről és az e téren már eddig elért eredményekről. Kétségtelen, hogy az eddig elért eredmények még messzeemenően nincsenek arányban azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket a VVEKK és a KFKI az elmúlt évben a szolgáltatások átvételére, megszervezésére és széles körű elterjesztésére fordított. A szolgáltatások fokozottabb hasznosítása tehát elsőrendű feladat, amelynek szervezett megoldásával a két intézet különösen az utóbbi időben tervszerűen foglalkozik. Az említett szolgáltatások ilyenneműsége és a hagyományos tájékoztatási szolgáltatásoktól nagymértékben eltérő speciális sajátosságai lehetetlenné teszik, hogy a szolgáltatás igénybevételének lehetőségeit ismertető füzetek vagy egyszerű prospektusok útján közöljük a szakemberekkel. Így elsősorban előtérbe kerültek az azonos szakmai érdeklődésű szakembercsoportok részére megtartandó ismertető előadássorozatok, mint a szolgáltatások elterjesztésének leghatékonyabb módszere. Az elmúlt időszakban például a MTESZ több tudományos egyesületében meghívott szakemberek előtt ismertették az INSPEC szolgáltatás sajátosságait, igénybevételének lehetőségeit. Az eddig megtartott előadások felkeltették a számítástechnikai, az automatizálási és mérés technikai szakemberek figyelmét az említett INSPEC szolgáltatásra, és növekvő érdeklődésüket bizonyítja, hogy a KFKI Tudományos Szakkönyvtárától egyre többen kéri a témájukra vonatkozó szakirodalom számítógépes keresését a beérkező mágnesszalagokról. A tapasztalatok szerint tehát egyre több szakembercsoport előtt kell ismertetni az országban igénybevehető külföldi mágnesszalagos információs szolgáltatások előnyeit és az igénybevétel feltételeit, mivel így elérhető, hogy a szakmailag érdekelt kutató, fejlesztő szakemberek egyre többen bekapcsolódjanak a szolgáltatások használatába.

A beérkező mágnesszalagokon tárolt információk minél jobb hasznosítása népgazdasági érdek, amely azonban csak az érintett szakterületek hazai kutatásában és fejlesztésében résztvevő valamennyi szakember részvételével biztosítható.

8. SZELEKTIV SZAKIRODAIMI TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLTATÁS ORSZÁGOS KITERJESZTÉSÉNEK ÉS FOKOZOTTAB KOORDINÁCIÓJÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

Az ismertetett szolgáltatások országos kiterjesztése gazdaságos hasznosításuk alapvető feltétele. Ugyanakkor fokozottabban központi-lag kell foglalkozni a szolgáltatások beszerzésének és a beérkezett szalagokon lévő információk közkinccsé tételének koordinációjával. Jelenleg a használatban lévő CAC és INSPEC szolgáltatások hasznosításáról olyan intézmények gondoskodnak, amelyeknek nem főprofilja egyetlen műszaki vagy természettudományi szakterületen sem a szakmai tájékoztatás. Ezek az intézmények lehetőségeikhez mérten mindent meg-

tesznek annak érdekében, hogy ne csak saját szakembereik, hanem minél több külső intézeti, vállalati szakember vegye igénybe és hasznosítsa munkájában a mágnesszalagos szelektív információszolgáltatásokat. Az e téren eddig végzett munka nem volt eredménytelen, de kétségtelenül nem elegendő ahhoz, hogy a többi külföldi referáló szolgáltatásnál sokkal költségesebb mágnesszalagoknak legalább a beszerzési ára közvetve - a rajtuk lévő szellemi értékek fokozottabb igénybevételével - visszatérüljön a népgazdaságnak.

Káros és a szolgáltatások gazdaságos kihasználását veszélyezteti az az utóbbi időben elterjedt helytelen szemlélet, amely a szolgáltatások intézményenkénti beszerzését és intézményen vagy az intézmények meghatározott körén belüli kizárólagos használatát tartja helyesnek. Véleményünk szerint a már beszerzett mágnesszalagok kihasználtsága jelenleg mintegy 30%-os, és ez nem egyenlő az elérhető országos maximummal, ezért újabb párhuzamos beszerzések helyett fokozottabban kellene gondoskodni a beszerzettek szélesebb körű használatáról. Ezt indokolja különösen a mágnesszalagok magas beszerzési ára, amelyet tőkés devizában kell a népgazdaságnak kifizetni.

A mágnesszalagos külföldi információszolgáltatások hazai igénybevételéről, a használat során szerzett tapasztalatokról most általunk készített ismertetés csak kis részét képezi annak, amely már rendelkezésre áll. A tapasztalatok birtokában szükségesnek tartjuk a szolgáltatások fokozottabb és minél szélesebb körű hasznosítását, és ennek érdekében beszerzésük központi országos koordinációját. Ugyanakkor - a más szocialista országokban /pl. CSEKSZK/ a CAC használata terén már alkalmazott gyakorlatnak megfelelően - helyesnek tartanánk a költséges szolgáltatások központi állami költségvetésből történő finanszírozását, mivel beszerzésük a forgalmazó tőkés országokból nem egyedi intézmények érdeke, hanem az egész népgazdaságban folyó kutatás, fejlesztés céljait szolgálja.

Reméljük, hogy az általunk adott ismertetés a tájékoztatási szakemberek, szakkönyvtárosok részére hasznos információkat tartalmaz a már alkalmazott külföldi mágnesszalagos információszolgáltatásokról. Ugyanakkor a szolgáltatás fokozottabb igénybevételét célzó javaslataink elősegítik az országos koordinációs és finanszírozási problémák mielőbbi sikeres megoldását.

I R O D A L O M

1. AITCHISON, T.M. - CLAUGE, P. - HALL, A.M.: The effect of the use of an SDI Service on the information. = INSPEC-Report 72/11.
2. BARLOW, D.H.: Cost-effective collaboration. /Ideas for cost-effective use by member state of existing Abstracting and Indexing Services in Physics./ = INIS Liaison Officer's Meeting, Vienna, Nov.13-15, 1972. 10 p.
3. BARLOW, D.H.: World trend in physics information systems. = Physics Bulletin, 23.k. 9.sz. 1972. p.519-520.
4. Experiences with information retrieval from INSPEC tapes at the Central Research Institute for Physics. Bp. KFKI 1973. 11 p.
5. GLUCHOWITZ, Z.: Selective dissemination of information from a user coordinator's viewpoint. = Handling of Nuclear Information. Proceedings of a Symposium. 1970. február 16-20, Bécs. Vienna, IAEA, 1970. p.227-237.
6. MAUERHOFF, G.R.: CAN/SDI and the INSPEC tape service. = INSPEC Tape Users Workshop. Febr. 6-7, 1973. London, 23 p.
7. ROLLING, L.N.: Progress in information retrieval. = Handling of Nuclear Information. Proceedings of a Symposium, 1970. február 16-20, Bécs. Vienna, IAEA, 1970. p.211-219.
8. SMITH, G.L. - HERR, J.J. - WAKERLING, R.K.: An SDI system based on NSA magnetic tapes. User profiling and the implications of decentralized indexing. = Handling of Nuclear Information. Proceedings of a Symposium. 1970. február 16-20, Bécs. Vienna IAEA, 1970. p.251-265.
9. VERNIMB, C.: Retrieval optimization by feedback. = Handling of Nuclear Information. Proceedings of a Symposium 1970. február 16-20, Bécs. Vienna, IAEA, 1970. p.221-226.

HORVÁTH, I. - TEREBESSY, Á. - Mrs.VESZELI, C.: Magnetic tape information services for foreign special literature in Hungary

The information of special literature has significantly been developed during the last ten years, as to its methods and appliances. The considerably increased base of special literature together with the increasing differentiation of the demands required to introduce such methods and appliances which could increase the promptness and selectivity of information services. By using computers and magnetic tapes, orientated selective information services have been organized in a number of special fields. From the well-known magnetic tape services of CAC, INSPEC, METADEX, MEDLARS and INIS in English the magnetic tapes of the systems of CAC and INSPEC are now available to Hungarian R&D experts of chemics and chemical industry, physics, electrical and electronic engineering and computing technique. The continuous supply of the services is provided by the Central Library of Veszprém Chemical University, which ordered the services, and by the library of Central Research Institute for Physics of Hungarian Academy of Sciences. Results of these information services are very promising, therefore an increasing number of experts concerned are to be drawn into the use of the services in the future. Both the organized work of services and the retrieval programme for the ICL 1906 type computer properly provide a systematic circulation of arriving magnetic tapes and formulation in English of the topics in such a way that it can be suitable for retrieval with the aid of a computer. Since the interest in the selective magnetic tape information services in foreign languages will probably increase in the future, it is necessary to purchase the computers required and to cover their costs. It is also necessary to consider the ordering of magnetic tape services for special fields other than CAC and INSPEC. The scope of services used in the national information system can be completed by the application of these services.

ХОРВАТ, И. - ТЕРЕБЕССИ, А. - ВЕССЕЛИ, Ц.: Зарубежные информационные услуги на магнитных лентах - в Венгрии

За прошедшие десять лет значительно развились методы и средства научно-технической информации. Рост базовых фондов научно-технической литературы, также как и все большая дифференциация запросов настоятельно потребовали использования таких средств и методов, с помощью которых можно обеспечить необходимую быстроту и селективность информационных услуг. Таким образом приступили к организации селектив-

ных информационных служб на магнитных лентах, ориентированных на потребителя по различным профессиональным областям. Из числа известных служб на английском языке, как то CAC, INSPEC, METADEX, MEDLARS, INIS, магнитными лентами CAC и INSPEC, касающимися областей химии и химической промышленности, физики, электротехники, электроники и вычислительной техники, уже могут пользоваться венгерские специалисты, работающие в этих областях. О непрерывности услуг заботятся подписчики в лице Центральной библиотеки Веспремского университета химической промышленности и Научная библиотека Центрального исследовательского института Физики Венгерской Академии наук. Достигнутые до сих пор результаты благоприятны и позволяют считать целесообразным привлечение заинтересованных специалистов для расширения пользования услугами. Как организация рабочего процесса обеспечения услуг, так и программа поиска, разработанная для ЭВМ ICL 1906 в должной мере обеспечивают систематический прогон прибывающих магнитных лент машинную формулировку тематических запросов на английском языке. Заинтересованные специалисты вполне довольны получаемыми услугами ИРИ, так что по всей видимости целесообразно расширить пользование этими услугами. В последующие годы повидимому возрастет интерес специалистов к зарубежным службам ИРИ на магнитных лентах. В соответствии с этим необходимо позаботиться о возможностях покрытия расходов, а также об обеспечении соответствующих машинных мощностей. На ближайшее будущее следует предусмотреть приобретение магнитных лент по другим областям знаний, наряду с продолжением подписки на CAC и INSPEC. Поскольку использование этих услуг на магнитных лентах может дополнить круг информационных услуг информационной системы страны, необходимо постепенно заботиться о приобретении и обработке таких магнитных лент в соответствии с проявляющимися потребностями.

HORVÁTH, I. - TEREBOESSY, Á. - Frau VESZELY, C.: Ausländische fachliterarische Magnetbandinformationsleistungen in Ungarn

Die fachliterarische Information hat sich in den letzten Jahren hinsichtlich ihrer Methoden und Mittel beachtlich entwickelt. Zufolge der bedeutenden Erweiterung der fachliterarischen Basis sowie der Differenzierung der Ansprüche wurde der Einsatz solcher Mittel und Methoden erforderlich, mit deren Hilfe die Geschwindigkeit und Selektivität der Informationsleistung auf einem entsprechenden Niveau gesichert werden kann. Dies führte zur rechnerunterstützten Organisation von verbraucherorientierten, selektiven Magnetbandinformationsleistungen auf verschiedenen spezialisierten Fachgebieten. Von den bekannten Magnetbandinformationsleistungen in englischer Sprache, wie CAC, INSPEC, METADEX, MEDLARS, INIS sind die Magnetbänder der Systeme CAC und INSPEC auch für die sich mit Forschung und Entwicklung befas-

senden ungarischen Fachleute der Fachgebiete Chemie-chemische Industrie, Physik, Elektrotechnik, Elektronik und Rechentechnik zugänglich. Für die laufende Bereitstellung sorgen die Zentralbibliothek der Chemischen Universität in Veszprém, als Besteller, und die Wissenschaftliche Fachbibliothek des Zentralforschungsinstituts für Physik der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Die bisher erzielten Ergebnisse sind vielversprechend und immer mehr Fachleute werden zur Benützung dieser Dienstleistung angespornt.

Sowohl der zur Gewährleistung der Informationsleistungen ausgebaute wohlorganisierte Arbeitsgang als auch das für den Rechner ICL 1906 erstellte Recherche-Programm sichern die systematische Arbeit mit den Magnetbändern sowie die für Recherche mit Rechner geeignete Formulierung der gesuchten Themen in englisch. Mit den Ergebnissen der bisherigen Themenbeobachtungen sind die beteiligten Fachleute zufrieden, so dass es zweckmässig erscheint die Benutzung der Dienstleistungen auszubreiten. In den kommenden Jahren wird das Interesse der Fachleute für die ausländischen selektiven Informationsleistungen mit Magnetband voraussichtlich stark zunehmen. Dementsprechend soll in gesteigertem Mass für die Sicherung der erforderlichen Rechnerkapazitäten aus heimischen Quellen gesorgt werden. Neben den CAC und INSPEC-systemen, Systemen, die das Fachschrifttum der aufgezählten Gebiete bearbeiten, kommen in der nächsten Zukunft auch Bestellungen für Magnetbandinformationsleistungen anderer Fachgebiete in Betracht.

